

Hoog van de Toren

Wouter Hulstijn

De geschiedwetenschap bedreigd!

Op 3 december jongstleden debatteerden de geschiedfilosoof Frank Ankersmit en de economisch historicus Vincent Tassenaar over de toekomst van de geschiedschrijving. In dit debat maakte Ankersmit onderscheid tussen geschiedvorsing en geschiedschrijving. Wouter Hulstijn betoogt dat dit onderscheid gekunsteld is, geen recht doet aan de historische praktijk en bovenal de geschiedbeoefening verplaatst van de academie naar de kunstacademie.

Volgens Ankersmit kun je de geschiedbeoefening opdelen in twee onderscheidende activiteiten, te weten geschiedvorsing en geschiedschrijving. Met de geschiedvorsing bezig zijn, is het vinden van feiten, van waargebeurde, controleerbare gebeurtenissen. In dit domein is waarheid en onwaarheid vast te stellen. In de geschiedschrijving daarentegen, is dit niet mogelijk. In de fase van geschiedschrijving selecteert de historicus de feiten die van belang zijn om tot een goed inzicht in een bepaald deel van het verleden te komen. Met behulp van geschiedschrijving selecteert de historicus wat hij wel en wat hij niet kan gebruiken ter ondersteuning van de gewenste beeldvorming. Ankersmit benadrukte het begrip 'beeldvorming'. Hij wil hiermee een verband tussen de esthetica en de geschiedschrijving suggereren. Zoals de kunstenaar een representatie van de werkelijkheid biedt, biedt de historicus een representatie van het verleden.

Als wij de geschiedbeoefening een wetenschap vinden, betekent dit dat het begrip 'objectiviteit' een belangrijke rol speelt. De idee dat wij definitieve, objectieve kennis kunnen vergaren, is sinds Karl Popper verlaten en daarvoor is in de plaats gekomen de notie van 'relatieve objectiviteit': iedere theorie is een steeds betere benadering van de waarheid en in deze relatieve betekenis 'objectief'.

In Ankersmits dichotomie is echter geen plaats voor relatieve objectiviteit in de geschiedschrijving. Er bestaat geen relatie tussen het aan het verhaal ten grondslag liggende onderzoek (de geschiedvorsing) en de relatieve objectiviteit van het historische verhaal (de geschiedschrijving). Volgens Ankersmit kun je de waarde van verhalen (evenals die van kunstwerken) alleen in onderlinge vergelijking vaststellen, niet door te toetsen in hoeverre verhalen overeenkomen

met feiten. Tegenover wat ik het meest – relatief – objectieve verhaal zou noemen, het verhaal dat het best ondersteund wordt door feiten, stelt Ankersmit het verhaal met de meeste reikwijdte, zoals Popper een theorie waardevoller vindt naarmate deze meer kans biedt gefalsificeerd te worden.

Mijn tweede kritiek betreft Ankersmits vooronderstelling dat in de geschiedvorsing theorieën en praktische vooringenomenheid geen rol spelen. Eigenlijk zegt hij dat het geen verschil maakt welke historicus een bepaalde hypothese onderzoekt, de uitkomst is onafhankelijk van de onderzoeker – eerst in de geschiedschrijving creëert de historicus zijn verhaal. Het moge iedereen duidelijk zijn dat de historische praktijk anders is. Elke historicus heeft zijn eigen preoccupaties die in het onderzoek een rol spelen. In de geschiedvorsing vindt dus geen zuivere beschrijving van gebeurtenissen uit het verleden plaats, maar wordt reeds het verhaal gevormd (wat volgens Ankersmit eerst aanvang neemt in wat hij geschiedschrijving noemt).

Als in de geschiedschrijving dan geen plaats is voor 'objectiviteit', ook niet voor verwaterde 'relatieve objectiviteit', betekent dit dat er ook geen plaats is voor 'waarheid'. Want objectief zijn betekent je bepalen tot de feiten en volgens de *Van Dale* is een feit waarheid (dat 'waarvan de werkelijkheid vaststaat'). En waarheid op haar beurt betekent 'de overeenstemming tussen een denkbeeld, een verhaal of bericht [geschiedschrijving] en de zaak zoals zij is' [geschiedvorsing]. Maar volgens Ankersmit bestaat er niet een dergelijk feitelijk of waarheidsverband tussen de geschiedvorsing en geschiedschrijving. Historische verhalen benaderen volgens Ankersmit dan ook niet steeds beter de waarheid. 'Waarheid' verwijst naar de werkelijkheid, naar de geschiedvorsing, maar volgens Ankersmit is wat door middel van de geschiedvorsing gevonden is, niet van bepalend belang voor wat *door middel van* de geschiedschrijving wordt opgeschreven. In hoeverre een verhaal de waarheid benadert (in hoeverre het gebaseerd is op wat in de geschiedvorsing gevonden is) is niet het criterium dat goede van slechte geschiedschrijving onderscheidt. Dat criterium is de reikwijdte die het ene verhaal in vergelijking met het andere verhaal heeft, zoals het ene schilderij een meer bijzondere voorstelling van de wereld geeft, dan het andere. De geschiedschrijving, het verhaal doet slechts één ding: het representeert het verleden. Ankersmits geschiedschrijving biedt de lezer dus niet een weergave van het verleden, maar zijn eigen fantasie. Net zoals Mondriaans bomen steeds fantasierijker (abstracter) werden – en daarmee verder van de werkelijkheid kwamen af te staan.

De geschiedwetenschap wordt bedreigd door Ankersmit. Zijn theoretische scheiding van de geschiedbeoefening in geschiedvorsing en geschiedschrijving betekent een aanslag op de terechte relatieve objectiviteitsclaim en het streven naar waarheidsvinding en vervangt deze door de fantasie van de historicus. Want, liever Simon Schama's bijna fictieve *Embarrassment of riches*, dan een feitelijk correct, maar saai verhaal. Echter: 'Quod licet Jovi non licet bovi.' (Wat Jupiter past, is de os niet veroorloofd.) Oftewel: wat de kunstenaar past, is de wetenschapper niet vergund.